

JÓ SZÍVVEL MONDOM

Beszélgetés Gelencsér Katalinnal 2.

Gelencsér Katalin: A tudományos tevékenységem a megismerés, a megértés és a tudás fontossága körül forgott. A publikációm⁴⁷ pedig a tanári, közigazgatási tevékenységem melléktermékeként definiálható, amelyeket valaki vagy valamilyen helyzet kényszerített ki belőlem. A szándékom a közvetítés volt: azt gondoltam, hogy azoknak, akiknek ezek az ismeretek szólnak, akiket az adott helyen összehívtak, azoknak elmondom, miért fontos az a tudás. Aztán vagy méltányolták, vagy nem. Általában szerették. Személyes élethelyzetem hitcsejtette azt, hogy az ELTE Bölcsészettudományi és Tanárképző Főiskolai Karának tanára lehettem. Az úgynevezett karrieremet annak köszönhettem, hogy folyamatosan, mindig-mindig tanultam, és a tanulás számomra sohasem volt feladat. Öröm volt. Ezért arra gondoltam: ha én az e fajta öröme való készíttetését át tudom adni másoknak, akkor ez az én feladatom. A tudományos munkák, a tudományos előadások általában olyan nyelvezeten születnek, amely a „köznép” vagy a közgondolkodás számára nehezen érthető. Egy sereg olyan kifejezést használnak – ma már én is megélem, amikor egyes fogalmakat az Idegen szavak szótárában sem tudok megtalálni –, amelyeket az egyik szerző így, a másik úgy, a harmadik amúgy használ. Én azt gondoltam: a magyar társadalom megérdemli azt, hogy minden érték, amely a kultúrában termelődik, számára – használható módon – megérthető legyen.

Kálóczy Katalin: Milyen tudományos ismeretek közvetítésére vállalkoztál?

Gelencsér Katalin: Én elsősorban a művelődés történetéből szereztem sok információt. Láttam, hogy a reformáció prédikátorai, illetve a reformkori közművelődés, vagy mondjuk így, népművelés fontos emberei miféle hihetetlen energiával és dinamizáló erővel hatottak a magyar társadalom műveltségének növekedésére. A doktori disszertációm⁴⁸ a reformkor művelődéstörténetéről írtam. Arról a korról, melyben szembetűnően növekedett meg a fiatalok száma az egyházi – a református, a katolikus, az evangélikus stb. – felsőoktatási intézményekben. Utalnék Petőfira, Vasvárira meg a többiekre is. Nagyon sok olyan ember jelent meg a reformáció korában és a reformkorban, akiknek új volt a tudáshoz való társadalmi viszonya, akik az ún. értelmiségi és a hazai értelmesség körében a közvéleményt formálták. De így volt ez a második reformkorban, 1907-1914. között is, amikor a különböző újságok tanúsága szerint nagyon fontosnak tartották, hogy széles körben induljon el az iskoláztatás. Ezt követi is 1920-1940. között a paraszti sorból származók közép- és felsőfokú beiskolázásának szorgalmazása, Szabó Dezsőtől kezdve, Németh Lászlón keresztül Zsindelyné Tüdős Kláráig⁴⁹. Ez a szándék az állam és a népi írók mozgalmi programjává vált, amelynek következtében a tehetséges tanyasi

gyerekek tanulhattak. Ezt én az egyetemi oktató tevékenységemben hihetetlenül fontosnak gondoltam, sok írás jelent meg itt-ott, amott, de egységes rendszert kellett volna belőle alkotni, a 70-es, 80-as évek közepén. A munkás fiatalok képzési programja keretében 2-3 évig 10-15 fiatal került hozzánk, érettségi nélkül, azzal, hogy meg kell újítani a magyar értelmiséget. Volt, aki közülük öngyilkos lett, volt, aki kiváló területi közművelődési szakemberré vált, volt, akiből egyetemi, főiskolai tanár lett. A kompetenciáik nem voltak azonosak. Tehát az egész szocialista kezdeményezés nem volt olyan egyszerű az egyén oldaláról. Maguk a nappali tagozatos hallgatók is rosszul fogadták a „kedvezményezettet”. Én viszont arra gondoltam, hogy ezeknek az embereknek kapaszkodókat kell kínálni. Hogy azután képesek voltak-e megragadni ezeket, az nagyon sokféle dologtól függött.

Kálóczy Katalin: Miért nem nevezted tudományos tevékenységnek azt, hogy rendszerbe szervezed a művelődéstörténeti ismereteket, hogy megalkotod a magyar művelődéstörténeti szöveggyűjteményt?

Gelencsér Katalin: Diák koromban dr. Novák József tanár úrhoz én egy 138 oldalas művelődéstörténeti könyvből⁵⁰ készültem fel, amely 1772-től 1920-ig tárgyalta a magyar művelődéstörténetet. A H. Sas Judit (a Magyar Művelődési Intézet munkatársa, később neves család-szociológus) által írt, az 1920-48. közötti időszakról szóló könyv volt a második, amelyik erről szolt⁵¹. Aktív tanárként megfogalmazódott bennem, hogy a részben túlhaladott, részben hiányos magyar közművelődés-történet hatékonyabb oktatása érdekében tennem kellene valamit. Később érő fajta vagyok, elég későn határoztam el hát, hogy olyan szöveggyűjteményt fogok összeállítani a magyar művelődés történetéről⁵², amelyet a szakma többféle módon tud használni. A Művelődéstörténet I-II. szöveggyűjtemény első kötete a mentalitástörténetről szól: A történelem hetediziglenc Ancsel Évától; Kosáry Domokos: A történelmi kultúra; Glatz Ferenc: A történetírás; Németh G. Béla: Művelődéstörténet; Péter Burke: Népi kultúra és társadalmi változás, Az írott kultúra útjai, A felső osztályok kivonulása a népi kultúrából, A nép felfedezése; Ancsel Éva: Gondolatok az ünnepről; Andor Csaba: Ünnepek és kommunikáció; Mihail Bahtyin: A karneváli világszemlélet; Mírcea Eliade: A szent idő és a mítoszok; Roger Vallois: Az ünnep elmélete; Németh János István: A magyar kultúráról.

Bertényi Iván: Óshazaelméletekről szóló tanulmányától kezdve a magyar kultúrtörténet különféle eseményei, érdeklődői, szereplői kerülnek sorra. Tehát a kötet nem csak művelődéstörténet, hanem a tudás, a hiedelem, a hit, a mentalitás, a közösséget összetartó erők megértésének szándékát igyekszik támogatni. Ezért is vált sokkal népszerűbbé, mintha pusztán művelődéstörténet lett volna. A bevezető fejezetek voltak – ma így mondanánk – a leginnovatívabbak. A közművelődés

⁴⁷ A publikációk Gelencsér Katalin által összeállított jegyzékét lásd az interjú végén.

⁴⁸ A társadalmi tudás funkcióinak változása Magyarországon 1790-1848. között.

Doktori dolgozat, ELTE BTK, Bp. 1987.

⁴⁹ Tüdős Klára, Zsindely Ferencné jelmeztervező, népművészeti kutató (Debrecen, 1895. júl. 20. – Bp., 1980. ápr. 16.). Művészeti tevékenységén túl 1944-ben az Országos Református Nőszövetség elnöke lett. Megalapította a szövetség lapját, a Magyar Asszonyt. Jelentős a szerepe a Győrffy István Népi Kollégium megszervezésében.

⁵⁰ Novák József: A magyar népművelés története 1. 1772-1919. Budapest, Tankönyvkiadó, 1968.

⁵¹ H. Sas Judit: A magyar népművelés története 2. 1920-1948. Budapest, Tankönyvkiadó, 1963.

⁵² Művelődéstörténet. Tanulmányok és kronológia a magyar nép művelődésének, életmódjának és mentalitásának történetéből I-II. Szerk. B. Gelencsér Katalin. Bp., Mikszáth Kiadó, Magyar Művelődési Intézet, 1998. (Tudás – Kultúra – Társadalom művelődési könyvsorozat)

INTÉZMÉNYEK – RÉGIÓ, MEGYE, KISTÉRSÉG

szempontjából mindenképpen fontosak, mert a közösségi szimbólumok iránti kíváncsiságot és szükségletet fogalmazták meg, illetve írták le a nálam sokkal nagyobb jelentőségű, európai rangú kutatók. Ezt én is elmondhattam volna, de már csak az ő nyomukban járva. Sokkal jobbnak látszott tehát, ha ők mondják. A könyv két változatban jelent meg, az egyiket a Mikszáth Kiadó – akkori vezetője, egykori tehetséges tanítványom, később minisztériumi szobatársam, dr. Németh János – és a Magyar Művelődési Intézet, a másikat az intézet és az akkor velem még kapcsolatban álló Német Népfőiskolai Szövetség Nemzetközi Együttműködési Intézete adta ki. Később Heribert Hinzen⁵³ még egyszer kiadta. Mikor itt járt, már egy példány sem volt belőle, s mivel igen fontosnak tartotta, ezért ötszáz vagy ezer példányban újra kinyomtatta.

Kálóczy Katalin: Te magad miből tanítottad a művelődéstörténetet?

Gelencsér Katalin: Az Akadémiai Kiadó 1980-ban kiadott 10 kötetes Magyarország története volt az alap, amikor tanítani kezdtem és rengeteget tanultam hozzá. Kiválogattam a kultúrára, a közösségi művelődésre vonatkozó részeket. Legendás figura lettem a Szabó Ervin Könyvtárban. Megjelent valaki egy 26 tételből álló listával, s akkor a könyvtáros azt kérdezte: ezt az ELTE tanára, Gelencsér Katalin írta elő? Elhíresültem arról, hogy sok könyvű oktató vagyok. Ám nyilvánvaló, hogy a vidéki tanulókkal ilyen módon nem lehetett bánni, mert egy-egy kisvárosi vagy városi könyvtár állt csak a rendelkezésükre. Tulajdonképpen ez ösztönözte az első, egykötetes Művelődéstörténet meg a kétkötetes Művelődéstörténet szerkesztését is, amelyet H. Kovács Éva, a Magyar Művelődési Intézet oktatási osztályának a vezetője és Földiák András igazgató támogatott. Elsősorban tehát a vidéki társadalomban működő, a kultúra ünnepeit, cseményeit szervező értelmiséginek szólt a kötet. Hangsúlyozom az értelmiséget, nem a diplomát, mert én úgy gondolom, vannak olyan értelmességek, akiknek nincs diplomája, és vannak diplomások, akik nem értelmiségiek. Nem a munkahelyük jellege számít, ha egyébként, amikor lejárt a 8 óra, már semmi közük sincs ahhoz a közösséghez, amellyel együtt élnek, vagy valójában nem is élnek velük együtt.

A Művelődéstörténet I-II. tehát ebből az ihletettségből született. Az ezredforduló idején jelent meg, amikor a magyar állam ezer éves fennállásának és a honfoglalási millecentenárium ünnepe sorozatában éltünk. 1994-től dolgoztam a minisztériumban, 1996-tól 2000-ig sok olyan feladatot kellett ellátnom, amelyek a honfoglalás illetve az államalapítás szellemi tőkéjéről szóltak. Nem aktuálpolitikai beszédekre volt szükség, ha-

nem olyan szövegekre, amelyek a kultúráról, a műveltségről, a hozott műveltségről, és olyan, máig élő hagyományokról szóltak, amelyeket nem lehet kurzusonként kicserélni, hanem fontos tényezői annak a közösségi tudatnak, amelyik őrzi azokat. Néha genetikailag. Nem is tudjuk, hogyan.

Kálóczy Katalin: Összeállítottad a Művelődéstörténetet, fontos szakirodalmi munkákat illesztettél össze, amelyek segítenek áttekinteni a magyar művelődés történetét. Volt-e saját variánsod, szuverén viszonyod a témához, akár ahhoz a korszakhoz, amelyből a doktori disszertációd írtad?

Gelencsér Katalin: A magyar művelődés történetét tanulmányozva tömegével találtam olyan elemeket, mozaikokat, amelyekkel a tudáshoz való mindenkori magyar társadalmi viszonyt akartam fölmutatni. Nem tudtam leszűkíteni egyetlen korszakra, ezért tetszett meg az Adams Kft. Budapesten, 1992-ben megjelent, a magyar történelem századait a legnagyobb történészek által (Fodor István, Makk Ferenc, Kristó Gyula, Draskóczy István, Kovács Péter, Ágoston Gábor, Tóth István György, Poór János, Veliky János, Gerő András, L. Nagy Zsuzsa) 10 kicsei kötetben elemző sorozata, amelyből a művelődéstörténeti részeket kivettem, s a legnagyobbak (Kosáry Domokos, Rajeczky Benjámin, Bertényi Iván, Engel Pál, Szakály Ferenc, Dercsényi Dezső, Zádor Anna, Hofner Tamás) más helyen meglelt tanulmányai közé tettem be a szöveggyűjteménybe.

Három év különbség volt az egyetemi és – az egyetemi oktatás megszűnése után – a későbbi főiskolai előadásaim között. Az egyetemi népművelő képzés 1991-ben befejezte az utolsó évfolyamát. Szabóné dr. Molnár Anna tanszékvezető meghívására 1994-ben kezdtem el az ELTE Tanárképző Főiskola művelődésszervező szakán a Művelődéstörténet c. stúdiumot előadni, szemináriumait gondozni: Ez alatt az 1991-től kezdődő időszak alatt „írták át” a történelmet, s nekem is újra kellett tanulnom, illetve abból kiválogatnom mindazt, ami egy adott évfolyam számára, két félévben, heti kétszer négy órás művelődéstörténeti stúdium keretében átadható. Komplex szemléletmódú oktatási szisztémára adott lehetőséget a tanszékvezető asszony: két óra művelődéstörténet, két óra művészettörténet. Ez nagyon nagy óraszámnak számított, mert más tantárgyakra heti egy vagy két óra jutott. A művészettörténetet kiváló munkatársnőm, Kiss Éva tanította.

Nekem egy-egy ilyen kétórás előadásra gyakorlatilag 6-8 órát kellett készülnöm, részben a régi anyagokból – így például Magyar Történelmi Társulat által készített, 1991-ben reprintben kiadott 5 kötetes Magyar művelődéstörténet tanulmányai-ból –, részben az azóta megjelent új kutatásokból, cikkek-ből állítottam össze a magam mondandóját. Mindig volt jegyzetem, mindig jegyzet mellett tanítottam, nehogy elfelejtsek valamilyen nevet, kifejezést vagy évszámot. Közben a nappali tagozat mellett elindult a főiskolai levelező tagozatos képzés 1990-2006 között, hihetetlen nagy létszámokkal. Ebben is részt vettem, két csoportban, mert a 150 fős létszámot ketté kellett bontani. Ezeknek a hallgatónak az általam kijelölt tételekből vagy egy általuk választott témakörből minden félévben szemináriumi dolgozatot kellett írniuk, ez volt a belépőjük a szóbeli vizsgához. Hihetetlenül sok információt kaptam ezektől az emberektől, mert kutakodtak a baptista egyház kulturális aktivitásától kezdve az ég tudja, miben és meddig. Elképesztő dolgokat derítettek föl, elképesztő szenvedelemmel. 5-6 oldal volt az elvárás, ami 150 hallgató esetében a tanár számára, valljuk be őszintén,

⁵³ A Német Népfőiskolai Szövetség 1953. június 17-én alakult, a Német Népfőiskolai Szövetség Nemzetközi Együttműködési Intézetének (IIZ/DVV) elődjét pedig 1969-ben hozták létre. Az Intézet Jakob Horn és prof. dr. Heribert Hinzen a Budapesti Projektirodában tíz éven keresztül végzett, kiemelkedő szakmai munkájának és könyvkiadói tevékenységének eredményeként a legismertebb nemzetközi felnőttképzési szervezet ma hazánkban. Az IIZ/DVV (honlap: www.iiz-dvv.de) Budapesti Projektirodája 12 évig működött Magyarországon, mely nagyban hozzájárult a magyar felnőttoktatás/képzés fejlesztéséhez és modernizálásához szakmailag és pénzügyileg egyaránt. Erről a sikeres együttműködésről tanúskodnak a Projektiroda Felnőttoktatás, továbbképzés és élethosszig tartó tanulás, valamint a Nemzetközi felnőttoktatás és együttműködés sorozatában megjelent kiadványai is. Forrás: <http://www.feek.pte.hu/tudasmenedzsment/index.php?ulink=687>

elég tetemes mennyiség, mégis volt, aki 20 oldalas dolgozatot írt. Mondtam is: jól van gyerekem, megvan a fél szakdolgozatod. (Mégsem ebből írt, mert ő csak úgy „utána járt”.)

Kálóczy Katalin: A felsőoktatásban három jellemzővel írták le a hallgatók Gelencsér tanárnőt: egyrészt a nagyon impulzív előadásmóddal, amely magával ragadta a hallgatóságot. Másrészt az egzakt tárgyi tudás bőségével, amellyel egyszerűen lehangosította a hallgatókat. Harmadrészt pedig, hogy az előbb említett nagy terjedelmű, nagy oldalszámú dolgozatokat olyan lelkiismeretességgel olvasta és javította végig, amit nemigen tesz meg más tanár.

Gelencsér Katalin: Én azt gondolom, hogy tisztelni kell a hallgatói teljesítményt. Ez a dolog egyik része. Másfelől a hallgatót partnernek tekintetem, úgy véltem, hogy egy leendő kollegát nevelek. Lehet, hogy nem főiskolai tanár lesz, de a kultúráközvetítésbe vagy értékközvetítésbe, amelybe bele kerülhet vagy máris benne van, mindenképpen meg kell őt erősíteni. S ez a megerősítés az én iránta tanúsított bizalmam volt. Szégyellte volna, ha nem felel meg ennek.

A hallgatók révén szenzációs dolgokhoz és megközelíthetetlen dokumentumokhoz, helyekhez jutottunk hozzá. Például a Várban, Táncsics börtönébe, amely – bármily furcsa – egészen a közeli időpontig az amerikai haditengerészet bázisa volt. Történelmi dokumentumokat adtak a kezembe: tanárnő, vettem a piacon. A hallgatók közül – elsősorban a 150 fős levelező tagozatról beszélek – a 16 év alatt 2000 ember körülbelül 10-15%-a mindig hozzám írta a szakdolgozatát. Vagy helytörténeti anyagot dolgozott fel, amiért rendkívül hálás voltam, mert olyan dolgokat kurkászott ki a helyi levéltárból, amelyekre nekem semmi esélyem sem volt. Vagy olyan témaköröket választott, amelyek hihetetlen mértékben kitérték az én személyes érdeklődésemet. Négyyszer olvastam el minden szemináriumi és szakdolgozatot, ami nem volt egyszerű. Négyyszer mégis, mert azt gondoltam, hogy azokból olyan tudástókékat tudok magamnak kovácsolni, amellyel később bővíthetem a képzési rendszert. Tehát azon túl, hogy én rátanultam minden órára, a következő évfolyamnál nagyon sokat segített azoknak a témaköröknek a tanítása, amelyekből a hallgatók dolgozatokat írtak.

Kálóczy Katalin: Hol tároltad ezt a tudást?

Gelencsér Katalin: A fejemben. A szemináriumi dolgozatok ott vannak a főiskolán, ötvenként kidobják azokat a kukába. A szakdolgozatokat a főiskola könyvtára kezeli, tehát ott hozzá lehet férni, de nem tudom, hogy van-e róluk nyilvántartás. A fejemben benne van.

Kálóczy Katalin: Különös képességed van az adatok tárolására.

Gelencsér Katalin: Ez a történelem szakból adódik. Hozzá kell tennem: mindig arra készítettem a hallgatókat, hogy ne maradjanak meg az általánosságok szintjén, hanem menjenek a levéltári, a könyvtári és egyéb kutatások mélyére. Nekem éppen erre nem volt időm, mert én párhuzamosan dolgoztam a minisztériumban, a főiskola nappali és levelező tagozatán. Ez három munkakör. A főiskolán a legigényesebb munkákat a levelező tagozatból kaptam. A nappali tagozatosok egyre lazábbá váltak. 1994-2000. között az első évfolyatok még hajtottak, ha másért nem, hát a jó jegyért. De 2000. után a nappali tagozatosok létszáma nagymértékben csökkent – most megint nagyon megnőtt –, ezzel párhuzamosan egyre inkább úgy éreztem, hogy a hallgatókat csak az elfogadhatósági szint érdekli. Egy 20 fős évfolyamból csak kb. 5-6 főt tudtam megszólítani, a többi

csak „le akarta tudni” a feladatait, a terhelést nem vállalta. Megéreztem, átéltem ezt a jelenséget és nagyon elkeserített, mert az életem volt abban, hogy a hallgatóim figyelmét felhívjam a közművelődés ügyére. Sokkal jobban sikerült e törekvésem a levelezőknél. Ritkábban találkoztunk, felnőttbbek is voltak. Az én hitem, hogy a tudás emberibbé teszi az embert, az életet pedig boldogabbá, élhetőbbé, örömeiben gazdagabbá, a megismerés által kreatívabbá varázsolja. A levelező tagozatosok már megélték egy szegény hétköznapi silányságát, vagy az életfeltételek reménytelenségét, ezért számukra sok értéket tudtam közvetíteni e meggyőződés mentén. Volt olyan hallgató, aki azt mondta, hogy az öngyilkosság gondolatával játszott, s a keményen megkövetelt művelődéstörténeti tanulmányai vezették vissza az életbe. Mert annyi mindent tanult meg az emberről, a kultúráról, a társadalomról, hogy rájött: tudni, tanulni érdemes, öröm.

Kálóczy Katalin: Van-e olyan professzió Magyarországon, hogy művelődéstörténész?

Gelencsér Katalin: Nincs, nincs. Ilyen nincs. A művelődéstörténettel, a kultúrával, azok kötődéséről a kulturális mozgalmakhoz, intézményekhez a legnagyobbjaink foglalkoztak, Glatz Ferenc, Kosáry Domokos⁵⁴, akik a Magyar Tudományos Akadémia elnökei voltak, egymást váltva. Ez egy nagyon bonyolult stúdium, amely nem oktatástörténet, nem kultúrtörténet, nem intézménytörténet, nem egyháztörténet, nem művészettörténet, stb., de mindegyik és sok más. Szakirányban sokan írogattak, de komplexen rajtam kívül, velem párhuzamosan T. Kiss Tamás⁵⁵ foglalkozott ezzel a legtöbbet. Ez ugyanis kemény műfaj, rengeteg adat tudását és összefüggés értelmezését igényli. Éppen ezért határoztam el még az egyetemen, amikor nappali tagozatosokat tanítottam művelődéstörténetre, hogy összeállítok egy kronológiát a legminimálisabb, a közművelődés-történet szempontjából legfontosabb ismeretekből. Később bővült. Stencilezett kiadvány volt, elképesztő körülmények között készült, lopva. A tanszéknek nem volt erre pénze. Tehát gyakorlatilag én fizettem meg a sokszorosított „feketén”, hogy húzza le annyi példányban, ahány hallgató volt. Nagyon szerettem azokat az embereket, mert hihetetlen segítőkészek voltak.

A főiskolán már nem volt erre technikai lehetőség – vagy legalábbis én nem tudtam róla –, úgyhogy akkor kényszerültem arra, hogy készítsék egy közművelődési vagy művelődéstörténeti kronológiát. Ezt aztán a Magyar Művelődési Intézet – amely a Szombathelyi Tanárképző Főiskola budapesti kihelyezett tagozatát gondozta, és ahol én tanárként közreműködtem – kiadta. Annyi példányban készült, ahány hallgatónk volt. Ebből nőtt ki az az ötlet, hogy most már hozzunk létre egy rendes tanulmánykötetet, készítsünk egy rendes tananyagot, tegyünk hozzá kronológiát, tegyünk hozzá a magyar állami méltóságokról, a kulturális kormányzat vezetőiről stb. olyan anyagot, hogy a kultúrával hivatásszerűen foglalkozók valamilyen áttekintést kapjanak belőle.

⁵⁴ Dr. Kosáry Domokos történész, c. egyetemi tanár 1990-1996. között, Dr. Glatz Ferenc történész, egyetemi tanár 1996-2002. között volt a Magyar Tudományos Akadémia elnöke.

⁵⁵ Dr. T. Kiss Tamás (1949.) a Pécsi Tudományegyetem Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Intézet, Kultúráközvetítési és Közösségfejlesztési Intézeti Tanszék egyetemi docense.

INTÉZMÉNYEK – RÉGIÓ, MEGYE, KISTÉRSÉG

Kálóczy Katalin: Szerinted szükség lenne egy magyar művelődéstörténeti könyvre?

Gelencsér Katalin: Hát kellene. 1998-ban jelent meg Kósa László szerkesztésében a Magyar művelődéstörténet című szöveggyűjtemény az Osiris Kiadó gondozásában⁵⁶. A legvaskosabb része a legjobb, gyönyörű a középkorról, a reneszánszról, egy kicsit a barokkról. Ahogy közelít az anyag a mához, úgy válik egyre hézagossabbá. De ezt a könyvet én mindig föladam tananyagként, mert a középkori része nagyon jó. A reneszánsz is, de a továbbiakban már túl sok a politikum. Nem művelődéstörténet, hanem művelődéspolitikum.

Kellene tehát ilyen könyv, ezt én mindenképpen gondolom, s ezt nem is pótolja az általam szerkesztett kétkötetes szöveggyűjtemény. Ez a munka a tansegédlet kategóriába került, mert nem kértük, hogy fogadják el tankönyvnek. A felhasználása zömében az iskolán kívüli rendszerben történt, iskolarendszerű képzésben tankönyvként való elfogadtatása pedig nagyon sok vegzatúrával járt volna, s erre sem a Magyar Művelődési Intézetnek, sem nekem nem volt időnk, kapacitásunk.

2003-ban a Balassi Kiadó Magyar Művelődéstörténeti Lexikon címmel 10 kötetes sorozat kiadását kezdte meg. Az eddig megjelent művekből az első öt kötet van birtokomban, kötetenként 5700-6500 Ft-ért. A teljes sorozat közel 80.000 Ft-ba kerül majd, és abc rendben tartalmazza a lexikoncímeket, nem folyamatokat közöl. Ezt lehet olvasmányoknak ajánlani, de kötelező irodalomnak feladni nem.

Kálóczy Katalin: Milyen más könyveid, cikkeid születtek, amelyeket magad is jelentősnek, mérföldkőnek tekintesz a pályádon?

Gelencsér Katalin: Pontosan nem tudom, mert készülve erre a beszélgetésre, átnéztem a publikációim történetét. Azt lehet látni, hogy mindig egy fontos ügy adta a feladatot. 1982-ben áttekintettem a népművelőképzés történetét az ELTE BTK-n⁵⁷. Jött egy aktuális feladat, és akkor én annak nekiestem. Előlről, alulról, felülről, oldalról körbejártam, és a legjobb tudásom szerint megcsináltam. A tudományos tevékenységem sem állt másból. Készültem például a különböző országos közművelődési fórumokra, mondjuk a Népművelők Egyesülete szervezte fórumokra, vagy a Közművelődési Nyári Egyetemre, vagy a Szabadidő-szervezők Országos Konferenciájára, Zánkára és így tovább. Olyan előadást írtam, amiről reméltem, hogy a kíváncsiságuk nő, az érdeklődésük tágul az adott témában. Nemcsak a közvetlen hasznosság, az aktuális praktikum, hanem a kultúra és az ember, az emberi lélek és a műveltség, a tudás válik fontossá.

Kálóczy Katalin: Ha jól értelek, akkor mindenféle tevékenységnek az állt a háttérben, hogy hozzásegítsd az embert: változzék, bontakozzék ki, gazdagodjék a személyisége, érezze jobban magát a világban. Akármít tettél, ha írtál, ha előadtál, ha jogszabályt alkottál, mindig ez motivált.

Gelencsér Katalin: Igen. A Fővárosi Pedagógiai Intézet vezetője, Daly Lenke szerveztette a dolgozók középfokú oktatásában tevékenykedő pedagógusoknak egy interaktív továbbképzést az ELTE BTK akkor még Népművelés Tanszékével. Maróti An-

dor engem ebbe bevont mint tanerőt. Erre a stúdiumra szerkesztettem egy Tudástan⁵⁸ nevű tananyagot, amelyet két fél-éven keresztül, havi 4 vagy 8 órában végeztünk el, s ami az ismeretelméletől a megértés lélektanán át a befogadás pszichológiai meghatározóiig szólt a legkülönbözőbb dolgokról. Interaktív anyag volt. Még egyedül laktunk Gödöllőn a tévéállomás tornyában, így nem volt nagy probléma, hogy a mechanikus írógépen egész éjjel gépeltem a szövegeket. Aztán lestencilezték, s odaadták minden hallgatónak. Egyrészt volt benne egy szöveg, másrészt volt benne egy kérdés, harmadrészt volt benne egy közösen kialakítandó állásfoglalásra vonatkozó feladat. A Műszaki Egyetem Könyvtárában találtam egy Csoportos szellemi technikák című könyvet, amelyet – a humán továbbképzés kreativitását szorgalmazva – átalakítottam. A Tudástant felnőttképzési szakemberek, tanárok szellemi technikájának műfajává dolgoztam át. Lényege szerint a munka mellett tanulónak nem kellett otthon elolvasni semmit. A stúdiumon 25-30 fő, csupa egyetemet végzett szakfelügyelő, gimnáziumi tanár, vezetőtanár vett részt, még akadémikus is volt a csoportban. Nagy próbatétel volt nekem.

A képzésen kapták kézhez, s ott elolvasták a nem több mint négy oldalt. Megjelölték a fontos pontokat, fontos kifejezéseket, a fölfogás, a szemléletmód hangsúlyai szerint. Odajártak a Fővárosi Pedagógiai Intézetbe a szakmunkásképzők, gimnáziumi levelező tagozatok, általános iskolai levelező tagozatok, dolgozók iskolai tanárai, mindenki, aki munka mellett tanuló emberrel foglalkozott. S mert a résztvevők is valóban munka mellett tanultak, nem adtam föl nekik 30 oldalt otthon elolvasni, hanem csak azt a négyet nyomtam a kezükbe: szedjék ki belőle a maguk számára a lényegét. Utána négyfős csoportokban vitassák meg és hangsúlyozzák pontokkal. Fölvetítettük a táblára, és egységes véleményt alakítottunk ki. Vázlatot is kézen adtam nekik, hogy azzal se kelljen bajlódniuk. Ragyogóan sikerült. Most Maróti Andornál van az egész anyag, amit akkor létrehoztam. Egy példány maradt meg belőle, s talán most lesz belőle valami. Ez egy nagyon gyönyörűsége történet. Ebben a csapatmunkában nagyon-nagyon nagy örömet leltem, hiszen az egész életem arról szólt, hogy a tudás, a megismerés és a megértés, a társas megértés öröme, a szellemi együttműködés mire jó. Mennyi örömet adhat az ember életének! Ezt persze akkoriban nem fogalmaztam meg így és talán most sem a legjobban, de a lényeg az, hogy az ember szeressen tanulni, szeressen megismerni, szeressen a másoknak új ismeretekkel többletet adni. Az összes publikációim erről szól. Arról, amit úgy hívunk, hogy népművelés vagy közművelődés. Nem az iskolai tudás felmutatásáról, hanem az egyén szellemi képességeiben levő többlet felmutatásáról, ami kincs, szellemi kincs. Amiről kreatív Magyarország. Azt gondolom, hogy rengeteg olyan tudás van, amelyet nem tudunk napvilágra hozni, pedig nagyon-nagyon fontosak. Számomra az iskolai, felsőoktatási és egyéb képzési alkalmak ezek felfedezésére és megerősítésére kínáltak lehetőséget. Mondok egy példát erre. Van Gödöllőn egy Varga János nevű kiváló műgyűjtő, aki a helyi gimnáziumban a levelező tagozaton szerzett érettségi bizonyítványt. Most egy Varga Galéria nevű magángyűjteménye van, amely Gödöllő szennáci-

⁵⁶ Magyar művelődéstörténet. Szerk. Kósa László. Bp.: Osiris, 1998. Osiris Tankönyvek. A harmadik kiadás 2006-ban jelent meg úo.

⁵⁷ B. Gelencsér Katalin: Az Eötvös Loránd Tudományegyetemen folyó népművelési szakemberek képzés feladatainak változásai 1961-1981 között. In: Kultúra és Közösség, 1982. 9. évf. 4. sz.

⁵⁸ Tudástan. Szöveggyűjtemény a felnőttek tanulási jellemzőiről a felnőtt oktatók posztgraduális képzéséhez. OOK-FPI, Bp. 1989.

ójának számít. Szakmunkás végzettségű ember, akinek kiváló érzéke van az esztétikai minőséghez.

Kálóczy Katalin: Volt-e a sorsában katalizátor szereped?

Gelencsér Katalin: Nem gondolom, hogy az enyém volt a döntő. Inkább Kiss Évác volt, mert ő művészettörténetet tanított. Én csak történelmet és az irodalmat tanítottam neki. De valahányszor valami új kiállítási anyaga van, itt van a meghívója. Ő gondol rám.

Kálóczy Katalin: Mialatt tanítottad, kaptál olyan visszajelzést, hogy változást indítottál el benne?

Gelencsér Katalin: Ez bonyolult dolog. A tanítás aktuálisan folyik, meghatározott, kötelező tananyagból. Rátehet az ember a saját személyiségéből, kultúrájából többletet, de amikor visszakérdezed, akkor a kötelező tananyagot kapod. A többlet később érik be, beépül a személyiségbe, de csak később válik mozgatóerővé. És akkor már nem lehet egészen pontosan tudni, hogy ki, mikor, hogyan járult ehhez hozzá. Biztosan egy elem volt ez a levelező tagozatos gimnáziumi képzés is, benne én is. Az ember autonóm személyiséggé válik, de a szellemi indíttatások csak később válnak aktivizáló erővé.

Kálóczy Katalin: Hogyan tudtad megélni és érvényesíteni azt az állandó szándékodat, hogy előidézsd a változást, amikor csak egy-egy alkalomra korlátozódtak a lehetőségeid fórumokon, előadásokon, egyszeri képzéseken?

Gelencsér Katalin: Mindig komolyan vettem a szervezők szándékát. Erre nagyon figyeltem, mert ők viselték a kockázatot, az ő céljaikról és az ő tevékenységükről volt szó. Ezért mindig nagyon sok oldalról próbáltam az adott témát megközelíteni, vázlatot készítettem, arra építettem föl az előadást. (Később már előfordult, hogy leírtam az anyagot, mert az előadás után kérték a szöveget.) De mindig az emberi lélek, az emberi teljesség volt a mondandóm lényege, az emberi örömök, amelyek a kultúra értékeinek átélése mint boldogságforrás lehetőségeiből adódnak. Az előadásaim végén sokszor döbbenetes csend volt, s csak utána érkeztek a már említett, számomra különösnek tűnő reagálások. A legutolsó ilyen döbbenetes csönd Zánkán keletkezett.⁵⁹ Négy százán voltak a nagyteremben. Szabadidő-szervezőknek tartottam előadást a szabadidőről, az emberről és a játékról. Volt vázlatom, ki is vetítettem fóliáról. Az emberről, a szabadidőről és a játékról akartam átadni ismereteket, illetve a szabadidőt szervezőnek a játékra vonatkozó tudását akartam megnövelni. Ezt még Gödöllőn kezdtem el kutatni, Kecskés József irányítása alatt. Mert azt gondoltam, hogy a játék nemcsak szórakozás, nem szenvedély, hanem egy olyan pszichikai, képességpróbaló, örömet okozó, valóban az élet élhetőségét segítő emberi jelenség, amely egyre kevésbé van jelen az életünkben, mert nincs rá elegendő idő. Ezt sikerült nekem Zánkán elfogadtatni. Kosztolányinak a játékról szóló versével fejeztem be az előadást. Nagyon sajnálom, hogy senki sem vette föl, mert bár az előadás előre tervezett gondolatmenetre, logikára épült, mégis spontán megoldás volt, vissza sem tudom idézni, hogyan történt. Megállt a levegő. Készült ott egy fölmérés is, ami a program előadásait nyolc aspektusból minősítette. Hatban én kerültem az első helyre.

⁵⁹ Ifjúság, szabadidő, művelődés. Szabadidő-szervezők Országos Konferenciája. Rendező: Ifjúsági és Sportminisztérium, Oktatási Minisztérium, Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, Zánkai Gyermekek és Ifjúsági Centrum Kht. Zánka, 2002. január 24-26.

Kálóczy Katalin: Sok ilyen előadásod volt?

Gelencsér Katalin: Volt, nagyon sok. Évente 6-8 biztosan. Nem mind ilyen nagy, nem mind országos persze. Köztisztviselőként behatárolta a közlés módját az, hogy én hivatalnok vagyok. Az intézményekről, az önkormányzatokról beszéltem, de akkor is mindig az emberről volt szó, csak nem mindig olyan költői ihletettséggel, mint például Zánkán.

Kálóczy Katalin: Ha most valaki fölknálná, hogy tetszőleges, általa választott témáról tarts előadást, mi lenne az?

Gelencsér Katalin: Én ezt a szakmát tartom nagyon fontosnak, jóllehet a nagyon sokak által szeretett, okos Heleszta Sándor, egyetemi tanártársam mindig azt mondta, hogy ez nem szakma. Ez egy szolgálat. De azt gondolom, hogy talán mégis az. Van itt egy professzió már, amelynek a közvetítés és a befogadás közötti kommunikáció csatornázottságáról kellene szólnia, mert nem mindegy, hogy mikor, hol, kinek, miről, miféle dolgot mondasz. Azt én egy kissé drámai módon élem meg, hogy a szakma eltolódott a nagyrendezvények felé, és az a fajta ismeretterjesztő attitűd, ami korábban jellemezte a tevékenységünket, egyre inkább háttérbe szorul. A Tudományos Ismeretterjesztő Társulat a maga nyelvtanfolyamaival, számítógépes programjaival, ismeretterjesztő rendezvényeivel az ország legnagyobb közművelődési intézménye, általam mélyen tisztelt intézmény. De azt látom, hogy az instrumentális tudások ez a fajta, eszköz jellegű, célirányos közvetítése figyelmen kívül hagyja a személyességet, az egyéni többleteket értékeit, a tartós, művelődő közösségek belső alakulásának kincseit. Nem segíti a kultúra különböző rétegeihez: az irodalomhoz, a képzőművészethez, a szociális kérdésekhez való aktív kötődést. Nagy szükség lenne a szakmára, de az a humán értelmiség, amelyik anno nemcsak feladatnak, hanem hivatásnak vélte ezt a munkát, egyre jobban megöregszik, velem együtt, és az új nemzedéknek már nincs ilyen attitűdje. Abszolút akció jellegű feladatokban gondolkodik. Még akad egy-egy istenáldotta tehetségű ismeretterjesztő, szervező népművelő, aki rendesen végiggondolja, mire van szüksége az általa átlátható adott közösségnek, aztán adja is nekik azt, végül hálás érte a közösség is és a közönség is. Ez az ember léptékű kommunikáció meg a személyesség nagyon hiányzik. Hiába vannak fesztiválok, nagyrendezvények stb., ha mondjuk, egy ifjúsági vagy egy nyugdíjas klubban egy év alatt nem történik semmi olyan, amiről emlékezetessé válik az együttlét, bár szeretnek együtt lenni a résztvevők.

Kálóczy Katalin: Kikkel szeretnéd megosztani a tudásodat?

Gelencsér Katalin: Nekem azok a legfontosabb emberek, akik a kultúrákövetítésnek, a megértésnek, a szervezésnek a szakemberei. Velük elsősorban, mert ők a felcölősek ezért. Ők azok, akik rendkívül hatékonyak tudnának lenni, és akiknek nincs könnyű helyzete. Nincs könnyű helyzetük, mert a mai életmód, a mentalitás, az életritmus, a hajszolt tempó, az anyagiasság súlyos akadály. Néha az az abszurd vicc jut eszembe: van olyan helyzet, hogy az ember magába roskad, és mellé esik. Annyira nincs saját identitásának a birtokában, hogy akkor sem tud önmaga lenni, amikor összeroppan. Ezekben az embereken kellene valahogy segíteni. Rajtuk kívül a pedagógusképzésben látnám szívesen ezt a mentalitást. A 6-10 éves korú és a 14-18 éves korú gyerekek életében lehetne még jelentősége a személyességnek, amelyet én nagyon lényegesnek tartok. Tehát tudja meg a növekvő csemete, hogy ő Valaki, tudja meg, hogy ő ebben meg ab-

INTÉZMÉNYEK – RÉGIÓ, MEGYE, KISTÉRSÉG

ban a dologban nagyon jó. Lehet, hogy a legmesszebbre tud köpni, lehet, hogy a legnagyobbat ugorja, lehet, hogy legtöbb gólt ő tudja berúgni. Valamiért becülje önmagát. Ezek ellenében hat az ismeretcentrizmus, a gyermeket csak tanulóként regisztráló, személyességet nélkülöző oktatás.

A közművelődés értékkiszorító gyakorlatában is fellelhető ez a tendencia.

Magyarország 2893 községéből 1700 egészen kicsi, 500-1500 lélekszámú. Ezek közül számosan elképesztően leromlott állapotú művelődési intézmények működnek, olajfűtéses kályhával, linóleummal fedett padlóval. Összejön bennük 30-40 öreg, akik paraszti munkából élnek és a maguk gyönyörűségére csinálnak egy népdalkört, egy kertbarát kört stb. Idemennek, odamennek, föllépnek, mert az emberi kreativitásnak, az emberi életvezetésnek van egy olyan szükséglete, amely nem haszonelvű. Ezt kellene megtanítani a leendő és a működő művelődésszervezőknek. Ha visszatérünk a kérdésre, én nekik mondanám azt, hogy az élet nemcsak bevételből és költségvetési egyensúlyból áll. Egy sereg dologra kellene sokkal több figyelmet fordítani. Mondok egy példát. Egy meg nem határozott kisvárosban az elmúlt két évtizedben a kertbarát kör augusztus 20-án, minden évben kiállítás rendezett. Mindenki hozzáadta a magáét: a legnagyobb tököt, a legnagyobb karalábét, a legszebb zöldségeket, lekvárt, kiállítási instrumentumot stb., s ezeket az egynapos kiállítás végén kisorsolták. Mert sorsjegyeket lehetett vásárolni, két forintért vagy ötért, és ez mindig a kisváros szenzációja volt. Az intézmény új vezetése azt mondta a kertbarát körnek, hogy megcsinálhatja a kiállítást 120 ezer forint terembérletért. A közösség egész évi költségvetése 17 ezer forint. Hát ezt kellene a szakmának megtanítani. Vannak anyagiasítható területek, kiadhatja például a termet az intézmény ennyiért egy nagyvállalatnak. De egy ilyen közösségnek, amelyik 20 éve egy adott település meghatározó értékét, örömet jelent! Szóval eltolódott a szakma a költségvetési szemlélet és a gazdaságosság irányába, s ezt nagyon nehezen lehet befolyásolni. De ha van egy szuggesztív személyiség vagy az ügyet nemcsak feladatnak, hanem hivatásnak tekintő személyiség, az ezeket a kiscsoportokat, közösségeket megtalálja. Legyen az egyházi, legyen az karitatív, legyen az képzőművészeti, legyen az zenei, legyen az bámi. Az lenne tehát a szakma feladata, hogy a helyi értékeket megtalálja, kondicionálja, felmutassa, közismertté tegye széles körben. Ezt a fajta kommunikációt kellene tanítani ennek a nemzedéknek. Természetesen tanulnak ők kommunikációelméletet, de az általános, széles körben érvényesülő tudás, amely elsősorban a tömegkommunikációban való részvételre készít föl.

Kálóczy Katalin: Épp a hitelesség vált manapság kulcskérdéssé. Leváltak az emberről és elszabadultak a „tudások”. Használják a tudásokat, amelyektől mérhető eredményt várnak. Például a lélektanról levált tudás révén, ahhoz valójában nem értő emberek manipulálnak, beszélnek rá üzletre, biztosításra, csodatevő szerekre. Nincsenek mögöttük hiteles, csak érdekelt személyiségek.

Gelencsér Katalin: A tudásközpontúságra nekem Dr. Gazda István⁶⁰, egykori egyetemi tanár kollegám a minta. Ő szuggesztív személyiség. Akár a tömegkommunikációban jelenik meg, akár a felsőoktatásban, átütő erejű, és Mátyás király csillagászata

ti politikája azonnal hallatlanul nagy erejű értéké válik. Minden tudás érdekessé tehető, még a kronológia is tud tömegeket vonzani. Ez a dolog egyik része. A dolog másik része az, hogy a szakmai képzés, az 1971-es, 81-es tanügyi reform következtében intézmény-centrikussá vált, hangsúlya didaktikai, módszertani, intézménytani, közigazgatási területre került, ahol a rendes korú, a felnőtt, az Ember zavaró tényezővé vált, mert – úgy mond – nem akar művelődni. Azt kellene tanítani, hogy a művelődést az illetőben lévő képességre építve kell generálni. Ezt kellene tanítani. Most a bolognai program alapján alkotott 3+2-es felsőoktatási modell mindent elvisz az andragógia, a felnőttoktatás, az intézményes munkaerő-képzés irányába. A mostani tanterv szerint nem látok arra esélyt, hogy személyiségközpontú képzési programok induljanak. Pedig nagyon sok olyan öntevékeny közösség van, amelynek a tudását, értékeit nagyon jól lehetne hasznosítani, ám ezek sajnos egyre jobban kiszorulnak a közművelődési intézményekből. Ezt én drámaiként élem meg. Alapítványokat, egyesületeket hoznak létre, de annak a közösségi művelődésnek, amely egy település közkinccseit felszínre tudná hozni, a közigazgatás nem tud gazdájává válni. Mert el van foglalva a maga jogi, igazgatási bajaival. S bár időnként föl-föltűnik egy énekkar vagy egy képzőművész kör, de az egész nem jelenik meg egységben. Hogy ez egy helyi kultúra szervező egysége, vagy magánpróbálkozás, vagy egyesületi közösségi próbálkozás, ez önmagában nem baj, én nagy híve voltam mindig és vagyok is a civil másságoknak. De valami összetartó, szervező erő csak kellene, és ezek a közművelődési intézmények lehetnének. De mert a közművelődési intézmények olyan szegények, mint a templom egere, és ezek az alapítványok nem az intézményeken keresztül akarják megszerezni a helyi és a központi támogatást, hanem saját maguk, ezért nem jó a tendencia. Mozaikossá teszi a kulturális kincsek rendszerét, és nincs ember, aki összefogja azt. Ráadásul, ha egy polgármester buta és műveletlen, akkor egy országos hírű helyi népdalkör is ki van szolgáltatva az önkormányzati testület vezetése támogatásának.

Kálóczy Katalin: Sokadszor kerül szóba a vidék, a kisteleplés – szembeállítva az ún. nagyvárosi szemlélettel. Említetted, hogy a te szemléletedet a származásod határozza meg. Mi a különbség a kétféle szemléletmód között?

Gelencsér Katalin: Az életemet vidéki lakosként éltem meg, sohasem voltam nagyvárosi lakos. Egyszer volt egy nagyon érdekes kérdés, még Hámori József minisztersége idején: felkérésre meg kellett vizsgálni, hogy a 3200 közművelődési intézményünk közül – s ebbe a kócerájtól kezdve a palotáig minden beleszámít – hány működik városban és hány működik falun. Kiderült, hogy a 3200-ból alig maradt kb. 1000 a vidékieknek, az összes többi városban van. Volt város, amelyikben három, négy, sőt öt közművelődési intézmény működött: volt a szakszervezetnek, volt a városnak, volt a másik szakszervezetnek stb. A dichotómia, amelyről én itt beszélek: a városi létforma elidegenedettebb, mint a vidéki életforma. Vidéken egyrészt mindenki számíthat a másikra, jóindulatúan, rosszindulatúan, de számíthat. Másrészt tudják, hogy Mari néninek gyönyörű hangja van, tudják, hogy Józsi bácsinak is, és ha ötpercenként össze is vesznek, de a kórusban együtt tudnak énekelni. Ugyan ez nincs meg a városban. A számos városban vannak kórusok, vannak a fiatalokat összefogó ifjúsági, művészeti együttesek, képzőművész körök, amatőr színjátszó körök, versmondó körök

⁶⁰ Dr. Gazda István (1948.) kandidátus, tudománytörténész, a Magyar Tudománytörténeti Intézet igazgatója.

és így tovább, de különbség van az intézményesültség és a személyesség között. Ez áthidalhatatlan, és én a személyesség oldalán állok. Persze ismerek olyan közművelődési intézményeket – elsősorban a fővárosban –, ahol sok speciális kör működik, s vezetőjük aurájából ez a személyesség árad. Ilyen például a Marczibányi téri Művelődési Központ, a Kőbányai Művelődési Központ, a Kondor Béla Művelődési Központ, az Aranytíz Művelődési Központ. Kisközösségeik 20-30 éve működnek, utánpótlást nevelnek, nemzedékeket összefogó természetjáró, környezetvédő stb. köröket, közösségeket mondhatnak magukénak. Ezek nagy kincsek, de az intézményeink nagy többsége nem él velük. Gazdaságossági szempontból ugyanis nem kifizetődőek. Ha egy mádártani kör tagja befizet havonta 200 forintot, de fizessen akár 400-at, nem lehet belőle tőkét kovácsolni. Az intézmény költségvetése pedig olyan, hogy kénytelen ráhajtani a nagyrendezvényekre, a nagy bevételt adó, akciós jellegű programokra, mert ki kell termelnie a fenntartó önkormányzat által előírt bevételt.

Kálóczy Katalin: Mit jelent az elit szemléletmód? Erről is szó volt korábban.

Gelencsér Katalin: Elit szemléletmód alatt azt értem, hogy a tudomány fejlődése mindennél fontosabb. Alkotóik azonban elsősorban egymásra figyelnek, egymással civódnak. A hétköznapi, tudatlan ember ebben mellőzhető tényező. Ez a szemléletmód eltekint a helyi közösség értékeitől, nem tekinti azt számára való értéknek. Én nem mondom, hogy ne hívjunk országos hírű tudóst, énekest valamelyik rendezvényre, de ha helyben is van egy tehetség, aki iskolás korában már megmutatta, hogy gyönyörűen tud dalolni, akkor az is mutassék meg. A tömegkommunikációtól és az országos hírű emberektől való függést az elit kultúra negatívumaként élem meg: csak az lehet fontos, amit a sajtó, amit a publicisztika közé tesz, fontosnak tart, diktál. Ezt én nem tartom helyénvalónak, miközben tudom, hogy ha valaki be akar kerülni rádióba, tévébe, akkor hírességgel kell dolgoznia. Természetesen nem az országos hírű emberekkel van bajom, de azt gondolom, hogy ők csak egy részét képviselik a kultúrának. Az önbecsülést adó, a közösség életét gazdagító, a szenciától, a sajtótól nem függő kultúra van a másik oldalon, amit ez a szakma még nem tud értékékként felmutatni.

Kálóczy Katalin: Beszélgetésünk alatt is érzékelem, milyen érzékeny partner vagy. Felismerni vélem azt a hatást, amelyet a hallgatódra szoktál tenni. Feltérképeztél engem, építesz azokra az ismeretekre, amelyek rólam a birtokodban vannak, bánsz ezekkel. Szerintem erre képes vagy egy előadóteremben is: a hallgatóság részéről érkező pillanatnyi hatásokra is rezonálsz. Nagyon szoros figyelem és összetartozás jellemzi a beszélgetésünket.

Gelencsér Katalin: A köztünk levő situáció az én részemről azt szolgálja, hogy segítek neked, mert te valamit akarsz. Majdnem eszköz jellegűnek gondolom a jelenléteket, és mindent megpróbálok megtenni annak érdekében, hogy sikerüljön neked, amit te magadban eltervezél. Ez a hallgatónál is ugyanígy van. Tehát én mindig fontosabbnak tartottam a segítő partneri szerepemet, mint a tanárit. A tanári pályám elején voltam csak olyan nagyon tanár, olyan mindent meghatározó valaki, később már nem. Ezt a hallgatók – nagyon érdekes módon – azonnal megérik. Ahogy jönnek a kérdésekkel, a kérésekkel, vagy ahogy

kapják a visszajelzést a produkcióikról, ezt méltányolják. És mivel én mindig első évben tanítottam az egyetemi és a főiskolás hallgatókat, ezért ez nekik meghatározó élmény volt. Megerősítettem őket abban, hogy ők el tudják végezni a szakot. Ez főként az esti és a levelező tagozaton volt nagyon fontos. A tanári munkámban a dicséretet tartottam a legfontosabb eszköznek. Nemcsak méltányolni tudtam minden picit érdemnyit, értéket, képességet, tehetséget stb., hanem közvetíteni is. Ne bízza el magát, de bízzon abban, hogy létrejöhet abból a kicsiből valami.

Kálóczy Katalin: Nekem is van egy szándékom közben. Egyfelől olyan helyzetbe hozni téged, hogy láthatóvá váljék a teljesítményed a szakmai nyilvánosság előtt. Másfelől pedig szeretném, ha rácsodálkoznál a „vitrinedben” levő emlékekre: mennyi mindent csináltam, mennyi minden volt mögöttem. Hat-e rád így a beszélgetés?

Gelencsér Katalin: Föltétlenül. Mivel sohasem volt irántam olyan érdeklődés, hogy én ki vagyok, miért vagyok így, vagy miért így vagyok, nem másként, ezért megrendülök, amikor visszahallgatom a beszélgetésünket: mit mondtam, miért nem azt mondtam, miért nem mást mondtam stb. De az én alapattitűdöm az, hogy segíteni akarok a mindenkori társam szándékai megvalósulásának. Egyik tanítvány-kollégámtól az államvizsga után kaptam egy kitüntetéssel felérő oklevelet. Néhány gondolat belőle:

„Nyomással, ráhatással segítettél, hogy egyáltalán beiratkozzam a főiskolára. Valószínű, ahogy magamat ismerem, ha ez nincs, valamilyen kifogást kerestem volna. Köszönöm, hogy a 3 év alatt figyeltél rám, segítettél nekem. Neked köszönhetem, hogy 20 év késéssel, de megszereztem a főiskolai végzettséget. Sokat tanultam, sokat változtam a gondolkodásban is, kinyílt a szemem, nyitottabb vagyok a világra, és nem utolsósorban felfedeztem, mennyire színes, mennyire érdekes dolgok vannak, mennyi mindent szeretnék továbbfolytatni, és mennyi minden érdekel. Te rácsodáltál a tanárokról elterjedt sztereotípiára, nemcsak leadtad az órákat, hanem előtérbe helyezted a tanítványaidat, mindegyikért izgultál, talán jobban, mint önmaguk. Figyelemmel kísérted őket. Szebben fogalmazva, az iskolába került kis kavicsokat megmunkálsz, megpróbálsz megmenteni. Még egyszer nagyon köszönöm, hogy életem egy fontos állomásának részese voltál.”

Kálóczy Katalin: Hogyan érzel rá az emberek alkalmi vagy folyamatos frusztrációjára, hogy azután addig bökdösd őket, amíg nem lépnek egy olyan útra, amelynek a végén az önbecsülés méltóságának növekedése áll? Mert mindig valamilyen teljesítményre sarkallod őket.

Gelencsér Katalin: Látom az emberben, aki velem kapcsolatban áll, aki nekem szimpatikus jeleket küld, és aki nekem is szimpatikus. Ebben a tekintetben tág horizontúnak gondolom magamat. De azt gondolom, hogyha valakiben van valamilyen adottság, akkor én azt addig ösztökélem, ameddig el nem érem, hogy egy: vegye komolyan azt, ami benne van. Kettő: kovácsoljon ebből olyan tőkét, amely később használható, s ami aktuálisan csak a belső önbecsülésnek egy dimenzióját jelenti. Történhet ez a felsőoktatásban való részvétellel is – már megint a tudásnál vagyunk –, tehát belső-külső kényszerrel, jóllehet a felsőoktatás ugyanolyan bajokkal küszködik, mint minden más.

Ez valahol az a néptanítói attitűd, amelyik azt mondja: igen fi-am, te ebben tehetséges vagy, akkor most ezt csináld. És ameddig

INTÉZMÉNYEK – RÉGIÓ, MEGYE, KISTÉRSÉG

az én erőm, az én kondícióm meg az én hitelességem az illetővel szemben működni tud, addig én ezt fújom. Ha pedig megvan, akkor az illető megcselekszi azt, amitől ő kiváló, gazdagabb lesz.

Kálóczy Katalin: Milyen a viszonyod az elismeréshez?

Gelencsér Katalin: Sok elismerést kaptam, ainclyeket nagyra becsülök. A Magyar Művelődési Intézettől a Novák József-díjat, a Megyei Művelődési Központok Szövetségétől a Népművelők Ezüst Gyűrű díját a változó nevű, funkciójú kulturális minisztériumtól a Bessenyei György-díjat, a Magyar Köztársasági Érdemrend Lovagkeresztje kitüntetését és a pályám végén az ELTE Rektori Tanács Pro Universitate Emlékérem Ezüst Fokozatát. Úgy gondolom, azért kaptam ezeket, mert mindegyikért keményen megdolgoztam. Sokan kapnak még rajtam kívül ilyen, nincs semmi gőg bennem. Nagy jelentőségű dolognak azt tartom, hogy valaki figyelt a munkám elismerésére. Kaptam korábban is kitüntetések (Miniszteri dicséret, Kiváló munkáért, „Szocialista kultúráért”), de ezek „apróságok” voltak az utolsó háromhoz képest.

Amikor nagyon nagy szükségem lett volna elismerésre, akkor nem kaptam. Amikor meg már nagyon belevettem magam a munkába, akkor magától értetődően érkeztek. Azt gondolom máig, hogy az ember életében a 33 éves kor körül jelenik meg a „krisztusi krízis”. Az ember már nem fiatal, de még nem igazából öreg. Akkoriban én a középiskolában tanítottam, és nagyon rosszul éltem meg a válságot. 6-8 évvel alattam volt egy nemzedék, 6-8 évvel fölöttem is volt egy, egymagam voltam ilyen 33 év körüli. Később a pszichológiából tanultam meg, hogy ez a „krisztusi krízis”, de akkor már túl is voltam rajta. Akkor jött volna jól az elismerés, de akkor nem jött. Volt viszont a tanítványaim szeretete, ami nekem meghatározó élményem és nagyon fontos volt. Később, amikor az ember már látja, hogy körülbelül hogyan osztják ezeket a kitüntetések, akkor meg már nincs is annyira eltelve tőlük. Hiszen gyakran kapnak olyanok jutalmat, elismerést, akiről tudjuk, hogy nem érdemelnék meg.

Kálóczy Katalin: Melyik az a fajta elismerés, ami a szívedet is megmelegíti, és amit te is kapni szeretnél, hiszen magad is ezt szánod másoknak?

Gelencsér Katalin: Elsősorban a kollegák törődése, de még ennél is fontosabbnak gondolom a tanítványok figyelmét, törődését. Van olyan tanítványom, aki művelődéstörténész akar lenni. Elvégezte nálunk a főiskolát az ELTE-n, beiratkozott az ELTE BTK történelem szakára, és fölhívott valamikor most május végén, hogy egészen különleges dicsérettel szigorlatozott a történelem szakon. A 16. kerületi művelődési házban dolgozik, ahova én kommandáltam. A főnöke el van ragadtatva attól az elkötelezettségtől, amelylyel ez a leány ráveti magát minden feladatra. Egy leánygyermekes fiatalasszony, aki, úgy tűnik, tényleg művelődéstörténész lesz. Ez öröm, meg hát azok a leírások, amelyeket a hallgatóinktól kértünk és kaptunk abból az alkalomból, hogy a művelődéstörténetet utoljára ők tanulták első évfolyamon – a bolognai program andragógiai képzése ezt a második évfolyamra helyezte. Kiss Éva kolleganőmmel együtt nagyon sok elismerést kaptunk, ilyeneket például, hogy a hallgató átlátta, megértette a történelmi folyamatokat, művelődési trendeket fogott fel, hogy végre egységben lát, megváltozott a világlépe, meg hogy ennyit a magyarságról soha sehol sem tanult, mint itt. Hogy mennyi kincstünk van, milyen büszke ő már ettől erre a dologra. Ezek az elismerések abból a tantervből fakadnak, amelyet mi készítettünk, és amit végigvettünk a hallgatókkal.

Nagyon kemény követelményrendszert állítottunk föl, elküldtem neked, hogy mi mindent kellett teljesíteni. Elképesztő követelményrendszer volt, és az volt a döbbenetes, hogy amikor először meghallották, hát az álluk leesett. Aztán nekifogtak, megcsinálták és megszerették. „Végre Magyarország topográfiájáról annyi mindent tudok, amit soha nem tudtam volna meg, ha nem kell megtanulnom, hogy hol van Gyulafehérvár, vagy Veszprém.” Ezek mind olyan örömök, amelyek a megértés öröméről szólnak nekem. És ezek a legnagyobb jutalmak azért, hogy követelek. Hajtom őket, de nem vagyok nagyon szigorú tanár. A kolleganőm sokkal szigorúbb. Mondjuk, ő megbuktat húszat, én csak ötöt. De már az is fejlődés, hogy buktatok. Az a nagy elismerés, ha a hallgató rájön arra, hogy tudni kell, és ha nem tudja – szégyelli. Nem a jegyre megy a játék. A Művelődéstörténetben Magyarország domináns, de azért Európa is és művészettörténet is kapcsolódik hozzá. Csak úgy, finoman. Ez tehát olyan első éves tárgyá vált, amelytől beállt az a norma, hogy akinek diplomája van, annak ezt illik tudnia.

Kálóczy Katalin: Hány éves lehettél akkor, amikor már tudatában voltál, akár a külvilág visszajelzéseiből, hogy neked munkásságod, életpályád van, amelyet számon tartanak? Volt ilyen élményed?

Gelencsér Katalin: Nem, nem. Nem is jutott eszembe. Egyrészt azért, mert a figyelmem mindig a konkrét feladatokra volt kihelyezve: a figyelmem, az energiám, az életem, minden. Másrészt meg mindig voltak nálam sikeresebb kollegák. Úgy értem a sikert, hogy népszerűbbek vagy divatosabbak voltak, vagy tudományosan jobban haladtak, mint én. Nekem a tömérdék hétköznapi feladat elvégzése volt magától értetődő. Arra nem volt időm, hogy nyelveket tanuljak és kandidátussá legyek, mert 500 hallgató szakmai gyakorlatát kellett megszerveznem, miközben a többiek építették a maguk személyes életpályáját. S az jó is volt, mert ezzel a tanszék súlyát növelték. Én pedig jó szívvel végeztem a kulinunkát, mert hihetetlen széles kapcsolatrendszert tudtam a hallgatók és az intézmények között kiépíteni. Ez nagyon-nagyon érdekes volt. Nem munka volt.

Akik számára én releváns vagy hiteles emberré tudtam válni, azoknak az eszében, szívében, emlékezetében úgy maradtam meg, mint jó ember vagy jó tanár, vagy akár mind a kettő. A minisztériumban az volt az érdekes eleinte, hogy amikor az ember tanár, akkor tanár, akkor mégis csak az történik, amit ő akar. Tehát ő szabja a követelményeket, ő szabja meg, milyen viszonyban van a hallgatókkal, akár a szakdolgozat, akár az évfolyamdolgozat, akár a kollokvium kapcsán. Én mindig figyeltem arra, hogy tudjam, kívül ülök szemközt, ki felel nekem. 10 éven keresztül minden évfolyamban minden első órán kiraktam egy négy részre osztott A/4-es papírt. Kértem mindenkitől, írja le: ki ő? Mit csinál most? Hol végzett? Milyen érettségivel érkezett, történelemből milyen volt, milyen viszonya volt a történelemhez? A másik oldalra alulra, jobboldalra írtam: miért ide jelentkezett? Mi a szándéka ezzel? Azt kértem, hogy a valódi szándékukról írjanak, ne püderczenek. Ha diplomára van szükség, tessék azt írni, hogy a munkahely megtartása érdekében felsőfokú végzettségre van szükség. De ha mégis valami többlet van, azt írja. A legfelső jobboldali kockába pedig egy kérdést írtam: ki vagyok én? Elképesztő válaszok születtek. Nem is értették a kérdést. Mondtam nekik: most, 1998. szeptember 27-én ki vagy te? Anya, feleség, szerető, nagymama, magányos, jól élő, nem jól élő, mi a magadhoz való viszonyod, minek örülsz, mi az, ami bánt, hogy nézel ki, mi az én-képed? Bármit írjál. Ebből fantasztikus tanulmánykötetet lehetne ösz-

szeállítani. Akkor még élt a nagy tehetségű Hidy Péter⁶¹ kolle-ga, aki előbb a Magyar Művelődési Intézetnek, aztán az MTA Szociológiai Intézetének volt a munkatársa, és nagyon élénken érdeklődött ez iránt. Aztán váratlanul elment közülünk, úgy-hogy nem készült el ez az összehasonlítás. Az én-kép, mint olyan, egészen elképesztő élményeket hozott. Nagyon jó volt nekem, hogy egy évfolyam 130-150 hallgatójáról személy sze-rint volt ilyen különleges információm. Hasznosítottam is: ha láttam, milyen rossz volt a történelemhez való viszonya, s hova jutott az én követelményrendszerem révén, amelyet én vele szemben kifeszítettem.

Kálóczy Katalin: Szamba adtál egy kérdést, hogy megtudjak valamit a jelen állapotodról. Ki vagy te most?

Gelencsér Katalin: Hát egy 67 éves, az egyetem négy szakán végzett, 48 évi alap-, közép- és felsőoktatási tanítási gyakorlat-tal rendelkező ember vagyok, akinek megadott az, hogy a közművelődés igazgatásában is valamiféle részt vállalhatott. Ez mind-mind nagyon sok munka, feladat volt. Értékes feladat. Mondhatnám, hogy mindig két végén égettem a gyertyát, így most, hogy a nyugdíjállapotba keveredtem, élvezem azt, hogy önmagamon kívül senkinek semmiféle felelősséggel nem tarto-zom. Hódolhatok a magam kíváncsiságainak, az olvasásnak, a rádiózásnak, amelyekre eddig nem volt időm. Most Hamvas Bélát tanulom Darabos Pál Hamvas Béla életútjának a fiziog-nómiájáról írt könyvéből. Sok mindent olvastam Hamvas Bé-lától, de nem mindent értettem jól. Most meg fogom érteni. A közepén tartok ennek a 968 oldalas könyvnek, a másik olvas-mányom a Szakály Ferenc által írt, A magyar intézmények a török hódoltság korában a 16-17. században című kötet, amely nagyon élvezetes és szórakoztató olvasmány.

Kálóczy Katalin: Most nem a feladatok szabják meg az éle-ted?

Gelencsér Katalin: Nem, nem, de azért van még hat szakdol-gozatfőnök, akiknek még segíték. Ezek közül az egyik tünemé-nyes. Portugál szakos az ELTE BTK-n, az ELTE PPK főiskolai levelező tagozatán meg művelődésszervező szakos. Ő A Fatimai Szűz és hatása Portugáliában című témát választotta. Várom az első két fejezetet, azért is, mert gimnáziumi kollegáim közül az egyik nagyon mélyen vallásos, és el akar menni a Fatimai Szűz-höz. Ha hallgató engedi, a dolgozatot lemásoljuk és neki is odaadjuk. Ezek a háttér utómunkálatok, amelyeket még el fo-gok végezni. Nincs bennem hiányérzet attól, hogy nem tanítok és nem vizsgáztatok. Ez engem is meglepett, mondtam is a tüneményes Szabóné Molnár Anna tanszékvezetőmnek. Valószí-nűleg a mindig „több végén” égetett gyertyából következik, hogy most jó érzéssel pihenek. Úgy is lehet mondani, hogy lé-beccolok, sőt, kifejezetten lébeccolok, igen, de egy számomra fon-tos személyiség elvárása miatt folyamatosan gyűjtöm és rende-zem a magyar művelődés történetére vonatkozó információi-mat. De hát eddig az életünk eléggé sok rohanásból állt. Fő-zőcskézni nagyon szeretek, néha túlzásba is viszem, még a szom-szédok is kapnak belőle. Nem tudok keveset főzni, még azt nem tanultam meg, hogy két emberre főzzek, de majd egyszer talán igen. Alkotómunkának tartom, nem érzem feladatnak. Nagyon

nagy szeretettel csinálom. Öröm. Szeretem az olvasást és a rá-diózást, főleg a rádió éjszakai műsorait. Azok tartalmasak, érté-kesek. Közben a „hóhányó” szövegeket nem bírom, rosszul tű-röm. Némelyik műsornak csak a szignálját szeretem.

Azt gondolom, hogy ebben a pillanatban nekem ezek a fel-adatok elegendőek is, tehát nem akarnék többet. Mindig hihe-tetlenül sokféle ismeretterjesztő, tanári, közigazgatási segéd fel-adat körben feszítettem az egekig magamat, mert nem adtam alább. A tanári egyeduralkodói állásból, ami azért egy tanári kötelezettség, belecsöppenni egy közigazgatási, egyeztetési, együttműködésű csapatmunkába, ez nekem a főosztályon nem volt probléma, mert a főosztály dolgozóinak jelentős többségét tanítottam. Becsültem azt a közigazgatási tudást, amellyel ők már akkor rendelkeztek, nagyon sokat tanultam tőlük. De mi-kor a társosztályokkal kellett egyeztetni, főként oktatási, képzé-si dolgokban, akkor nekem nagyon sok konfliktusom volt. Úgy gondoltam, mindent tudok, holott kiderült, hogy nem. Aztán belenőttem ebbe is, de eleinte, főként a Szüdi János⁶² által ve-zetett oktatási, szakoktatási csapattal nagyon sok konfliktusom volt, mert úgy gondoltam, hogy amit én kigondoltam, annak úgy kell lennie. És ők nem engedték. Tartalmi kifogás nem volt. De nem ismertem egyes formai követelményeket. Azt gondoltam, hogy azok lényegtelenek. De nem, nem volt lé-nyegtelen. Bele kellett a csapatmunkába, illetve a közigazgatási szisztémába tanulnom. Nem volt káromra. Nagyon jól tett. Nagyon jó kapcsolatom alakult ki a dr. Nagy Mihály által veze-tett csapattal, amely a stratégiai főosztály nevet viselte. Hozzá-juk kapcsolódott részben Zongor Attila is, aki Nagy Mihállyal együtt rávett arra, hogy írjak tanulmányt és az idők művelő-déséről szóló stratégiai tervezet⁶³, amely aztán művé sikere-dett, és sokan szerettek. Nagyon sokra tartom azt a fejlesztő munkát, amelyet ők végeztek. Zongor Attila tevékenységét na-gyon becsülöm. Vele kapcsolatban akkor esett le az állam, amikor egykori tanítványom meghívott Budakeszire, a Magyar Kultúra Napja alkalmából tartandó beszédre. Elmondtam az akkor aktuálisnak tekintett gondolataimat, utána kiállt az énekkar és dalolt egy kicsit. Bejelentették, hogy az énekkar ve-zetését átveszi Zongor Attila. Megdöbbsentem, mert kiderült, hogy ez a fiatalember karnagy. Nagyon tehetséges. Nagyon sok-színű az az aktivitás, amit ő végez a KultúrPonttól⁶⁴ kezdve az Európai Unió pályázataira felkészítő tanfolyamoktól az évfordul-ós kiadványok megjelentetéséig.

A minisztériumi munka az életemben azért is érdekes, mert az általános iskolában a legszigorúbb tanárnőm azt mondta ró-lam az édesanyámnak, hogy „olyan éles esze van ennek a kö-löknek, hogy ebből még miniszter is lehet”. Hatodikos voltam. Hát el is vergődtem a minisztériumig, és még főosztályvezető is voltam egy kicsiny ideig. Bár engem sohasem a beosztás haj-tott, el is mondtam már, milyen vidám körülmények között vett rá Visy Zolt államtitkár úr, hogy vállaljam el a Közműve-lődési Főosztály vezetését. De önmagában is érdekes a miniszté-riumi aspektus. Vannak a minisztériumnak kulturális statisztí-

⁶² Dr. Szüdi János (1949.) az Oktatási és Kulturális Minisztérium közoktatási szakállamtitkára, a megjelölt időszakban minisztériumi fő-osztályvezető.

⁶³ Az idős korosztály művelődési szokásai. Bp., NKÖM, 2006.

⁶⁴ A KultúrPont Iroda 2000-ben jött létre azzal a feladattal, hogy az EU aktuális kulturális keretprogramjának nemzeti koordinációját vé-gesse. Vezetője Zongor Attila közigazgász.

⁶¹ Hidy Péter (1940-2004.) művelődéskutató, a Magyar Tudományos Akadémia Szociológiai Kutatóintézetének tudományos főmunkatársa.

INTÉZMÉNYEK – RÉGIÓ, MEGYE, KISTÉRSÉG

kái, amelyeket én hallatlanul élveztem. Életkorok szerint, műveltségi irányzatok, közösségi típusok, ismeretterjesztő mozgalmak, előadások, stb. szerint. Ez nagyon tanulságos. Sajnálom, hogy a statisztikai adatokból készülő kiadvány csak 200 példányban jelenik meg, vagy még annyiban sem, mert belső kiadvány. Szerintem népszerű szóróanyagként kellene kezelni a közművelődési szakma számára. A minisztériumban dolgozók számára tanulságos – feltéve, ha érdeklődnek iránta –, a szakmát viszont nagyon inspirálná: mi mindent lehetne még tenni, mert mások, lám-lám, teszik. Megyei bontásban is közlik az adatokat, föltárják a külföldi és a magyar - magyar kapcsolatokat is. Ezek az információk hallatlanul érdekesek lennének az új művelődésszervező nemzedék számára is.

A hazai versmondó mozgalom lelkét, kollegámat, egykori tanítványomat, Kiss Lászlót megkérdeztem a Magyar Népművelők Egyesületének legutóbbi vándorgyűlése után, hogy miként élte meg annak szellemét. Azt válaszolta: az elhivatottak megöregedtek, kevés volt a középkorú résztvevő és az igazán érdeklődő fiatal.

Kálóczy Katalin: Milyenek azok, akik utánatok jönnek?

Gelencsér Katalin: Ők nyelveket beszélnek, sokkal nyitottabbak az európai kapcsolatok iránt. Viszont úgy kellene őket tanítanunk, hogy óvják és tartásuk életben a magyar hagyományokat, kulturális kincseinket, az öntevékeny művelődő közösségeket, amelyekből több mint ötezer van Magyarországon (tehát másfél jut egy-egy településre vagy még több is). Ezeket én közép-kelet-európai unikumnak vélem, hungarikumként tudom tisztelni. Ezeket a közösségeket nagyon kell óvni, szellemileg pedig támogatni. Nem feltétlenül pénzzel, mert nem attól lesz jó egy közösség, hogy mennyi forintot kap, hanem a kohéziótól, attól a belső tisztelettől és intellektuális erőttől, amely össze tudja tartani. Ez többnyire egy-egy szakkörvezető tanáron, egy-egy lelkészen, egy-egy mérnökön múlik. Mert a közösséget ő szervezi ezeknek az embereknek, ők a televízió rabságától elszabadító erő, akik valami személyességet képesek közvetíteni. Olvasom a Gödöllői Szolgálat című újságban a megemlékezést Mélykúti Csaba villamosmérnökről. Ő szervezett egy olyan 90 fős nyugdíjas klubot, ahova a maximált férőhely miatt csak kihalás után lehetett belépni. A klub tagjainak hihetetlenül széles körű ismeretterjesztő, vetélkedő, országjáró és egyéb programokat szervezett, úgyhogy meg is kapta A Magyar Kultúra Lovagja kitüntetését. Szívrohamban hirtelen meghalt. Halála évfordulóján a nyugdíjas klub ünnepi keretek között emlékezett meg róla, koszorút vitt a sírjára.

A helyi közösség művelődési életében látható, hogy nem is mindig a népművelő a legfontosabb, hanem az a fontos személy, aki átütő erejű szervezőképessége, szeretete, ambíciója révén összefogja és megerősíti az embereket, örömet szerez vagy okoz, és ha tud, még szakmai többletet is tesz hozzá. De az sem kevés, ha eléri, hogy azokat az embereket méltányolják, akik az adott településen képesek, hajlandók valami olyan többletet biztosítani speciális korú, érdeklődésű, tehetségű embereknek, amitől szebb és élhetőbb lesz az élet. A most divatos „kulturális menedzserizmus” igazából nem az általam hangoztatott nézeteknek kedvez, mert ebben minden csak az üzlet szempontjából érdekes. Pedig nem minden üzlet. A fiatalság speciális képességeinek, közösségeinek fejlesztése, a három és félmillió nyugdíjas kulturális értékeink gondozása nem üzlet. Nekik emberi léptékű kö-

zösségi örömeket, élményeket, a nyugdíjas lét mindennapi fájdalmaiból kivetítő programokat kellene nagy tömegben biztosítani.

Kálóczy Katalin: Azzal kezdtük a beszélgetést, hogy előadása-idat, szakcikkeidet áthatja a líra. Örülnék, ha most is hű lennél a hagyományaidhoz, és elárulnád befejezésül, kik és milyen gondolatokkal, képekkel erősítettek téged. A kedvenc költőid személye sem derült ki...

Gelencsér Katalin: A hitemhez, szívemhez legközelebb álló költő, József Attila. Verseit, írásait lelki karbantartásomhoz heti rendszerességgel olvastam, olvasom. Jelenczki István filmrendezőnek a József Attiláról, 2005-ben, Eszmélet után I-IV. címmel készült, ihletett szellemiségű dokumentumfilmjét évente többször is megnézem.

A leggondosabb tervező és előkészítő tevékenység ellenére is kiszámíthatatlan, a frusztrációkban, sikerekben és kudarcokban gazdag közművelődési aktivitáshoz kell olyan szellemi erő, olyan gondolatsor, amely újra meg újra megvédi az ember nemcs szándékait, a szakma munkatársainak hitét, hogy jó ügyet szolgál.

Nekem az utóbbi időkben az alábbi gondolatok segítettek:

„A szél kihívásaira a fa gyökereivel válaszol.” (Illyés Gyula)

„Minden emberben fa lakik,/ annak ágán fészkel a hit,/ s dalol, dalol, mint a madár,/ amíg le nem üti a halál.” (Ratkó József)

„Az emberi élet nem pusztítással, hanem alkotással tehető tartóssá. Élvezetessé az egészség, a boldogság, a szépség és a tudás teheti.” (Szent-Györgyi Albert)

„...szimbólumrendszereink nem pusztán „találmányok”, kitalációk, hanem: felfedezések... nélkülük alig-alig élhettük volna túl ép ésszel és viszonylag nyugodt lélekkel történelmünk s létünk viharait és nyomorúságait... (a szimbólumok) során váltunk *homo sapiens*szerű... *homo sapiens*en itt azt az élőlényt értem, aki tudja, vagy legalábbis hiszi, hogy tudja, ki ő, honnan jött és mi is a dolga ezen a világon.

E folyamat során váltunk *homo culpabilisszá*, olyan élőlényre, aki képes felelősséget vállalni azért, ami a világban történik... *homo ludens*szerű, aki képes szabadságot és harmóniát teremteni a maga számára egy olyan univerzumban, amelyben lehet, hogy nincs is szabadság és harmónia... *homo comicus*szerű és *homo tragikus*szerű, aki képes betekinteni, derűvel és rezignációval sorsának abszurd s félelmetes mélységeibe... lehet, hogy kiderül..., hogy a szimbólumokból épült légvárak végül is igazi várak. S néha még erősebbek is, mint a kőből épült erődítmények. Kiderülhet, hogy az emberi szellem teremtette formák és alakzatok, ámbár törékenyek és veszendők, *fontosabbak, mint manapság hisszük, hinni akarjuk, hinni merjük...* teremteni valamit a semmiből, csillagképeket építeni szimbólumokból, talán a semmiből fölépíteni a szabadság, az értelem és a méltóság világát egy néma, üres universumban: ez, úgy hiszem, emberhez méltó munka... igazi emberi kaland.” (Hankiss Elemér)

Szakmai életrajz

B. Gelencsér Katalin dr.

Képzettség:

általános iskolai tanító, 1960.
Felsőfokú Tanítóképző Intézet, Budapest.
okleveles népművelő és történelem szakos középiskolai tanár, 1969.

ELTE Bölcsészettudományi Kar
magyar nyelv és irodalom szakos középiskolai tanár, 1973.

ELTE Bölcsészettudományi Kar
pedagógia szakos előadó, 1979.

ELTE Bölcsészettudományi Kar
bölcsészettudományi doktor (magyar művelődéstörténet: 1800-1850.), 1988.

ELTE Bölcsészettudományi Kar
európai integrációs tanfolyam, 1998.

Magyar Közigazgatási Intézet
közigazgatási szakvizsga, 1999.

Magyar Közigazgatási Intézet

Munkahelyek, feladatok:

2000-2006. Nemzeti Kulturális Örökség Minisztérium illetve Oktatási és Kulturális Minisztérium: képzési szaktanácsadó

2005-2006. ELTE TFK: óraadó főiskolai docens
1994-2005. ELTE TFK: főiskolai docens

1998-2000. NKÖM: közművelődési főosztályvezető

1994-2000. Művelődési és Köznevelési Minisztérium illetve Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma: főtanácsos

1993-1994. ELTE TFK: főállású adjunktus

1991-1993. Petőfi Sándor Művelődési Központ, Gödöllő:
szakmai igazgatóhelyettes

1977-1991. ELTE BTK, Népművelési Tanszék, adjunktus,
szakmai gyakorlatszervező

1968-1977. Török Ignác Gimnázium, Gödöllő: tanár

1965-1968. Járási majd Városi Tanács, Gödöllő: népművelési felügyelő, művelődésosztály-vezető

1963-1965. II. sz. Általános Iskola, Érd: tanító, tanár

1959-1963. Általános Iskola, Pusztazámor: tanító, tanár

Egyéb munkatevékenység:

1981-től Családpedagógiai Tábor (szervezett továbbképzés):
vezetés, szervezés

1988-tól Családóvó Nyári Egyetem: vezetés, szervezés

Közművelődési szakértői munkák az MTA Nyelvtudományi Intézete, a Magyar Művelődési Intézet, a Művelődési és Köznevelési Minisztérium, a Művelődési és Szabadművelődési Alapítvány, a Falufejlesztési Egyesület, a Nemzeti Kulturális Alap, a Nemzeti Szakképzési Intézet, az Országos Szakképzési Tanács, a népfőiskolai mozgalom és más országos szervezetek megbízásából

Gödöllői Teleki Pál Egyesület: szervezés, vezetés

AGAPE CSÓVA Alapítvány: szervezés, vezetés

Közös Nevező Oktató – Szolgáltató Bt.: szervezés, vezetés

Országos hatáskörű szemináriumok (ifjúságotropológia, tudásszociológia, művelődéstörténet stb.)

Szakírói tevékenység (Kultúra és Közösség, Baranyai, Csongrádi Művelődés, Pest Megyei Közművelődési Információ, Szín és az MTA Felnőttoktatási Szakosztály, az Oktatáskutató Intézet és a Magyar Művelődési Intézet kiadványai stb.)

Szakmai szervezeti tagság:

Tudományos Ismeretterjesztő Társulat Családpedagógiai Szakosztály (elnök: 1981-1985. között)

Magyar Népművelők Egyesülete, Nyitott Képzések Egyesülete (elnök: 1991-1995. között)

Falufejlesztési Egyesület (alapító tag)

Elismerések:

Miniszteri dicséret 1977., Kiváló Munkáért 1983., Szocialista Kultúráért 1986.

Bessenyei György-díj 1995., Magyar Köztársasági Érdemrend Lovagkeresztje 2003.

TIT Emlékérem, 1989., Novák József Emlékérem, 1996.,

ELTE TFK „A tanárképzésért” oklevél 2000.

ELTE Rektori Tanács Pro Universitate Emlékérem Ezüst Fokozat, 2006.

Publikációk:

Az ideális tanár modellje az I. Ratio Educationisban. Bp., ELTE BTK, 1978.

A felnőttoktatás hazai történetéből. Bp., OOK-FPI, 1981. (Benő Kálmánnal közösen)

Közművelődési szakemberképzés az ELTE BTK-n 1961-1981 között. In: Kultúra és Közösség, 1982./4.

Kronológia a művelődéstörténet tanulmányozásához. Bp., ELTE BTK, 1983.

Az irányított önképzés módszereinek problémái a posztgraduális képzésben. Bp., TIT Módszertani Műhely, 1986.

70 pályakezdő pedagógus szakmai problémái Pest megyében. Bp., Felsőoktatási Kutatási Központ, 1986.

Új társadalomsegítő közművelődési forma a Szociálpedagógiai Műhelyben. Bp., TIT Módszertani Műhely, 1986. (Talyigás Katalinnal közösen)

Tanterv és követelmények a fiatal tehetséges közművelődési szakemberek speciális kollégiumához. Bp., MKM Vezetőképző Intézet, 1988.

Tudástan Szöveggyűjtemény a felnőttek tanulásának jellemzőiről a felnőtt oktatók posztgraduális képzéséhez. Bp., OOK-FPI, 1989.

A társadalmi tudás funkcióinak változása Magyarországon 1790-1848 között. Doktori dolgozat. Bp., ELTE BTK, 1987.

Személyiségépítés és közösségformálás az egykori cserkészmozgalom programjaiban. In: Magyar cserkészlet - világcserkészlet, Szeged, 1989. 35-60. o.

A kulturális öngazgatás tartalmi és funkcionális kérdései Pécsen, az 1907-es szabad tanítás magyar országos konferenciáján. In: Baranyai Művelődés, 1989./1-2.

A Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola művelődésszervező szakának kísérleti tanterve és programja. Szombathely, 1990.

A művelődés funkciói a változó világ helyi társadalmában. In: 360 fok, Szeged, 1990./3. 24-50. o.

Művelődésantropológiai szöveggyűjtemény. Gödöllő, 1991.

Gr. Teleki Pál biográfiai adatai. Gödöllő, 1991.

Gödöllő város civil közösségei. Gödöllő, 1992.

A helyi tudás értékei és funkciói. In: Szabó Károly (szerk.): Közművelődés a társadalmi változásokban. Bp., Kossuth, 1993.

Az ifjúság és a megértés antropológiája. Szöveggyűjtemény. Gödöllő, 1993.

Művelődéstörténet Szöveggyűjtemény. Bp., MMI - Mikszáth, 1994. 173 o.

INTÉZMÉNYEK – RÉGIÓ, MEGYE, KISTÉRSÉG

Az átlátható, megélhető, megszépítő rend. In: Versmondó, 1995./2-3.

A közművelődés helyi funkciói és feladatai. In: Közművelődési tanulmányok. Pécs, JPTE, 1996.

Személyiség és a helyi kultúra. Baja, Eötvös J. Főiskola, 1996.

Az OKJ közép- és felsőfokú közművelődési szakember, a felsőfokú kulturális menedzser szakképesítés szakmai és vizsgakövetelményei 2./1996.(I.19.) MKM rendelet

A közművelődés, az öntevékeny művelődés formái Magyarországon, a felnőttoktatás funkcióinak főbb változásai. In: Maróti A.-Rubovszky K.-Sári M. (szerk.): A magyar felnőttoktatás története. Debrecen, KLTE, 1998.

Művelődéstörténet 1-2. Szöveggyűjtemény. A magyar művelődéstörténet főbb kronológiai adatai (szerk. Gelencsér Katalin). Bp., MMI-Mikszáth, 1998. 806 o.

A művelődési igények regionális változásai 1990-1995. (szerk. Gelencsér Katalin). In: Szakmatükör (szerk. Sléczia Gabriella). Bp., Budapesti Művelődési Központ

Szemponatok és segédanyagok A kulturális javak védelméről és a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári

ellátásról és a közművelődésről szóló 1997. évi CXL. törvény önkormányzati közművelődési feladatainak végrehajtásához. Bp., MKM, 1988. (Borbáth Erika, Hazag Mihály, Kerekes László, Kiss László társ szerzőkkel)

A kulturális szakemberek szervezett továbbképzésének követelményeiről és támogatásáról szóló 2000. (I.14.) NKÖM rendelet és végrehajtását segítő tájékoztató. Bp., NKÖM, 2000.

A kulturális szakemberek szervezett továbbképzésének követelményeiről és támogatásáról szóló 2000. (I.14.) NKÖM rendelet és végrehajtását segítő tájékoztató, Bp., NKÖM, 2001.02., 03., 04. 05.

Az önművelés meghatározói. II. Közművelődési Nyári Egyetem, Szeged, 2002.

Ifjúság, szabadidő, művelődés. Szabadidő-szervezők Országos Konferenciája, Zánka, 2002.

A helyi művelődés. VII. Közművelődési Nyári Egyetem, Szeged, 2005.

Az idős korosztály művelődési szokásai. Bp., NKÖM, 2006.

A köz művelődése. VIII. Közművelődési Nyári Egyetem, Szeged, 2006.

